

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК: 330.341.1:32

М.С. ШКОДА,

к. е. н., доцент кафедри підприємництва та бізнесу
Київський національний університет технологій та дизайну

Економічні фактори інноваційного типу розвитку господарської системи

У статті охарактеризовано роль та значення економіко–організаційних важелів інноваційного типу розвитку господарської системи, з'ясовано, що вони сприяють зміцненню єдиного внутрішнього ринку, усуненню адміністративних бар'єрів, підвищенню рівня економічного обґрунтування рішень у сфері політики регулювання інноваційного типу економіки.

Ключові слова: інноваційний розвиток, господарський механізм, економіко–організаційні важелі, державне регулювання.

М.С. ШКОДА,

к. э. н., доцент кафедры предпринимательства и бизнеса
Киевский национальный университет технологий и дизайна

Экономические факторы инновационного типа развития хозяйственной системы

В статье охарактеризована роль и значение экономико–организационных рычагов инновационного типа развития хозяйственной системы, установлено, что они способствуют укреплению единого внутреннего рынка, устранению административных барьеров, повышению уровня экономического обоснования решений в сфере политики регулирования инновационного типа экономики.

Ключевые слова: инновационное развитие, хозяйственный механизм, экономико–организационные рычаги, государственное регулирование.

M. SHKODA,

Associate Professor of Entrepreneurship and Business
Kyiv National University of Technology and Design

Economic factors innovation type of economic system

The article describes the role and importance of economic and institutional leverage innovative type of economic system, found that they contribute to the strengthening of the single internal market, elimination of administrative barriers, raising the level of economic justification of decisions in policy Regulation innovative type of economy.

Keywords: innovative development, economic mechanism, economic and organizational levers government regulation.

Постановка проблеми. Дослідження економіко–організаційних важелів регуляторної політики інноваційного розвитку в сучасній економіці ускладнене невизначеністю понятійно–категорійного апарату. За кілька останніх десятиліть у вітчизняній економічній науці з'явилися різні трактування поняття «економіко–організаційних важелів регуляторної політики інноваційного розвитку», проте все ще недостатньо у них відображено доволі продуктивні нові підходи до проблеми інвестування інноваційної діяльності на макро–, мезо– та мікрорівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових підходів до визначення економіко–організаційних важелів регуляторної політики інноваційного розвитку підтвердив, що й досі домінує однобічний підхід до економічного трактування змісту даного поняття – як «багатокомпонентної системи, яка складається з комплексу взаємозалежних елементів, підданих впливу зо–

внішніх і внутрішніх факторів, створеної для досягнення конкретних цілей» [20] або як «системи принципів, методів, інструментів та правил регулювання політики інноваційного розвитку для досягнення бажаних результатів» [9].

Мета статті. Дослідити теоретичні концепції економіко–організаційних важелів та регуляторної політики розвитку інноваційної економіки, охарактеризувати основні організаційно–економічні важелі інноваційного типу розвитку господарської системи.

Виклад основного матеріалу. В економічній літературі під терміном «важелі» розуміють: 1) прістрій, який визначає порядок будь–якого виду діяльності; 2) сукупність правил, законів і процедур, які регламентують взаємодію учасників економіко–організаційної системи; 3) сукупність процедур прийняття управлінських рішень центром [8].

Виділяють такі поняття, як «господарський механізм інноваційного розвитку», «економічні ва–

Таблиця 1. Авторські інтерпретації ключових термінів

Автор	Дефініція
Економічні важелі інноваційного розвитку	
Е.Г. Багудіна, А.І. Архіпов [20]	Внутрішні засоби певного апарату, що доводять до досягнення потрібного економічного ефекту інноваційної діяльності
П. Ніколаєва [13]	Імперативи, призначені для здійснення орієнтованої, спрямованої діяльності окремих суб'єктів та інших економічних агентів і організацій на досягнення інноваційних для всіх цілей
А.Н. Азріліян [14]	Специфічна сукупність елементів, станів і процесів, розташованих в певній послідовності, що перебувають у певних зв'язках, відносинах і визначають порядок інноваційної діяльності
Ф.З. Аралбаєва [3]	Сукупність елементів управління, нормування та обліку результатів і витрат інноваційної діяльності, організаційного, ресурсного та інформаційного забезпечення інноваційного розвитку
Господарський механізм посилення інноваційного розвитку	
В.А. Тихонов [14]	Сукупність форм і методів господарювання, організації та регулювання інноваційної діяльності, свідомого впливу на виробництво ноу–хау
Л.І. Абалкін [1]	Сукупність методів організації інноваційної діяльності, з властивими їй формами, економічними стимулами і правовими нормами
А.В. Бачурін [4]	Сукупність інструментів і методів планування, економічних заходів стимулювання інноваційної діяльності та господарського розрахунку
О. Дерев'янка [7]	Принципи функціонування господарської системи (незалежно від її розміру), в основі якої лежить певна сукупність інноваційних відносин
Економіко–організаційні важелі інноваційного розвитку	
П.Г. Бунич [5]	Перелік інструментів, які приводять в рух інноваційний розвиток економіки
К.Сармантаєв [19]	Система формування цілей і стимулів, яка дозволяє перетворити в процесі спрямованої діяльності рух потреб членів суспільства в рух засобів виробництва і його кінцевих результатів, які спрямовані на задоволення інноваційного попиту споживачів
А.Н. Асаул [9]	Сукупність економічних ресурсів і способів їх взаємодії для реалізації інтеграційного процесу інноваційного розвитку
А.Н. Азріліян [14]	Сукупність методів і засобів впливу на економічні процеси інноваційної діяльності, їх регулювання

Джерело: узагальнено автором на основі [1,3,4,5,7,9,13,14,19,20]

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

желі інноваційного розвитку», «економіко-організаційні важелі інноваційного розвитку», вони трактується дещо по-різному (табл. 1).

Досліджуючи дефініцію «економіко-організаційних важелів інноваційного розвитку», ми приходимо до висновку, що дане визначення не має чітких «ліній».

В. І. Кушлін відображає в економіко-організаційних важелях інноваційного розвитку певну сукупність або ж послідовність економічних явищ [8].

Е. К. Ребгун визначає «економіко-організаційні важелі інноваційного розвитку» наступним чином: «сукупність організаційних структур і конкретних економічних форм й методів управління, а також правових форм, за допомогою яких реалізуються в конкретних умовах інноваційні закони» [17].

Важелі як певний і регламентований порядок здійснення зв'язків між органами та особами, які приймають рішення про використання ресурсів

системи для досягнення інноваційних цілей розглядає Рой О. М. [18].

Найбільш повне, на нашу думку, визначення «економіко-організаційних важелів інноваційного розвитку» запропоновано О. С. Попович: «сукупність економіко-фінансових і організаційно-правових форм, методів, інструментів впливу на діяльність підприємницьких суб'єктів з метою забезпечення бажаного вектора інноваційного розвитку, який функціонує в межах фундаментальних зв'язків, що відображають природу його структури» [15].

У загальному вигляді, за структурою економіко-організаційні важелі інноваційного розвитку економіки країни можуть бути представлені як ряд етапів, що у сукупності формують систему функціональних взаємовідносин об'єктів, суб'єктів, засобів, методів та інших складових інноваційної діяльності і можуть використовувати-

Рисунок 1. Етапи формування економіко-організаційних важелів інноваційного розвитку країни

Джерело: побудовано автором на основі [6]

ся для досягнення широкого спектра стратегічних цілей (рис. 1).

На першому етапі відбувається визначення цілей інноваційної діяльності економіки країни на основі аналізу поточних та перспективних планів її діяльності та розвитку. На другому етапі оцінюється фактичний інноваційний потенціал як сукупність трудових, нематеріальних, матеріальних і природних ресурсів, залучених чи не залучених з певних причин в інноваційний процес, але таких, що володіють реальною можливістю брати участь в ньому. Метою третього етапу є виявлення загроз і можливостей зовнішнього середовища та сильних і слабких сторін внутрішнього середовища. Виходячи з проведеного аналізу, на наступному етапі формується множина альтернативних інноваційних стратегій та здійснюється вибір оптимальної з них. Потім відбувається формування комплексу заходів з реалізації стратегії, обраної на попередньому етапі, а також вибір інструментарію реалізації інноваційних заходів, визначення джерел фінансування, оптимізація їх структури тощо.

Далі йде етап втілення обраної стратегії в життя, тобто практична реалізація інноваційних заходів, що включає контроль за їх виконанням та підведення підсумків.

Таким чином, ми можемо узагальнити, що економіко–організаційні важелі функціонування ін-

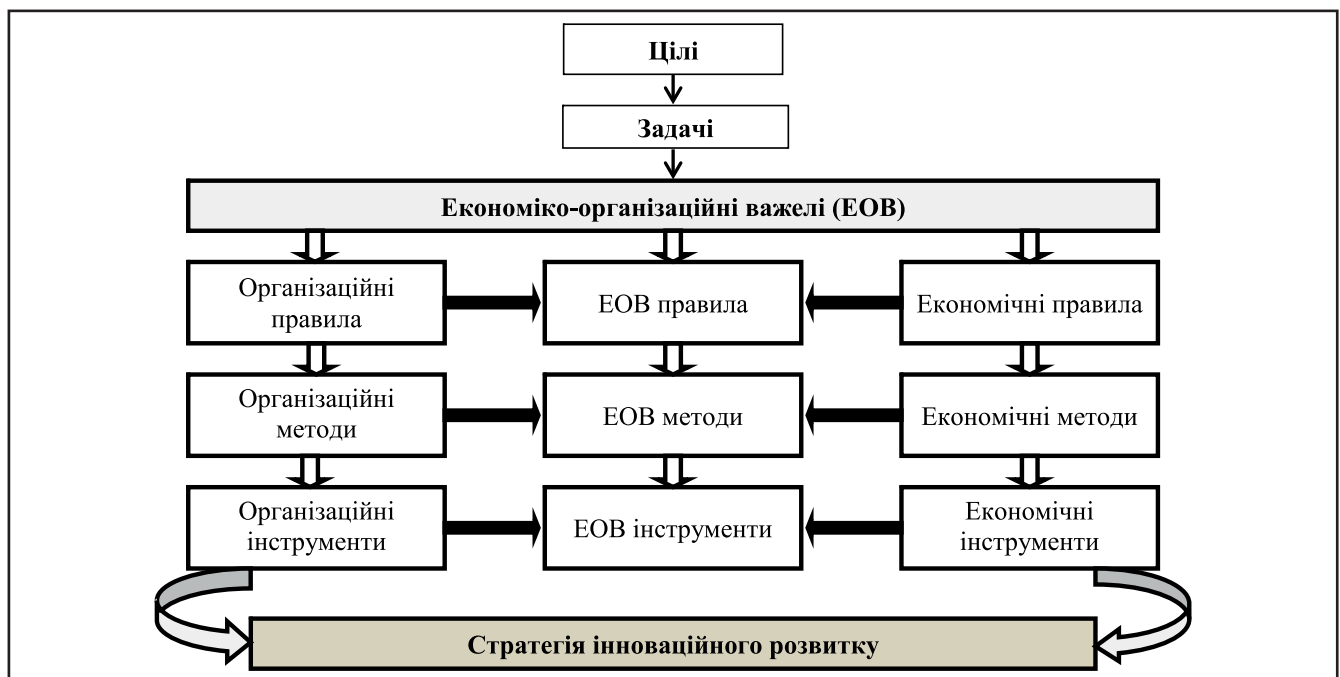
новаційної діяльності складаються з двох тісно пов'язаних між собою складових частин: економічної та організаційної.

На нашу думку, економіко–організаційні важелі інноваційного розвитку представляють собою сукупність і взаємозв'язок правил, методів та інструментів організаційного, економічного, соціального та правового характеру, спрямованих на стабілізацію і підвищення ефективності інноваційної діяльності (рис. 2). При цьому економічні важелі управління інноваційним розвитком є частиною загального економічного механізму, що реалізується через форми й методи управління всією господарською діяльністю.

Метою його використання є:

- прискорення темпів науково–технічного прогресу (НТП);
- підвищення ефективності економіко–організаційних робіт у результаті спланованої і цілеспрямованої розробки й втілення комплексу заходів з НТП;
- активізація і раціональне використання творчої активності робітників [13].

Економічні важелі інноваційного розвитку включають відповідний порядок планування, фінансування, матеріально–технічного забезпечення, управління, інформаційне забезпечення, оцінювання економічної ефективності впровадження інновацій в процес розробки продуктів

Рисунок 2. Структура економіко–організаційних важелів

Джерело: розробка автора

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

виробництва, їх подальше виготовлення, організації діяльності суб'єкту господарювання.

Тому ця система має складатися з таких структурно-функціональних підсистем: 1) прогнозування і планування розвитку; 2) організації інноваційних процесів; 3) мотивації та стимулювання інноваційних процесів; 4) фінансування інноваційної діяльності; 5) контролю процесу розвитку і зміни пріоритетів; 6) інформаційного забезпечення [12].

Для впровадження економічних важелів інноваційного розвитку в країні повинен бути відповідний інноваційний потенціал [10].

Інноваційний потенціал визначається сукупністю ресурсів різних видів: інтелектуальних (патенти, ліцензії, технологічна документація тощо); матеріальних (технологічне та лабораторне устаткування); фінансових (власний, позичковий, венчурний капітал тощо); трудових; інфраструктурних (власні підрозділи НДДКР, техніко-технологічні підрозділи, патентно-правові відділи тощо) [11].

Організаційні важелі включають в себе організацію ресурсного забезпечення інноваційної діяльності (роботу з персоналом, матеріально-технічне забезпечення, інформаційне забезпечення), організацію роботи з ринком (пошук інноваційних можливостей, виведення на ринок новітньої продукції, зворотній зв'язок), організацію впровадження інновацій в галузі (організацію НДДКР та роботи з їх результатами, організацію інноваційної діяльності, організацію фінансового забезпечення, організацію вдосконалення виробництва інноваційної продукції).

Економіко-організаційне забезпечення інноваційного розвитку вимагає виконання принаймні двох інноваційних умов: 1) передачі повноважень з національного на регіональний рівень управління; 2) сприяння і стимулювання розвитку державних, громадських та приватних організацій в регіоні [16].

При цьому необхідно дотримуватися наступних принципів інноваційного розвитку:

1) принцип пріоритетності довгострокових цілей – довготривалий характер і високий ступінь невизначеності можливих результатів впровадження інновацій визначає необхідність прояву довгострокової перспективи розвитку території на основі активізації і розвитку наявного інноваційного потенціалу, для чого необхідна розробка стратегії інноваційного розвитку;

2) принцип державної підтримки – держава встановлює правила функціонування та взаємо-

дії учасників інноваційного процесу через формування правового поля, тому найбільш цінними є ті види державної політики, які прагнуть поліпшити взаємодію учасників інноваційного процесу і підвищити мотивацію інновацій, зокрема, до впровадження сучасних технологій;

3) принцип адаптації проявляється у пристосуванні системи управління інноваційним розвитком до мінливих умов.

На стадії депресії ординарна ринкова стратегія, пов'язана з максимізацією прибутку, змінюється на стратегію мінімізації витрат і зменшення невизначеності; крім цього, поява нових технологій, послуг і методів управління спонукають до змін попиту суспільства, соціальної поведінки, що зумовлює адаптацію організаційної системи управління до реалій;

4) принцип міжгалузевої взаємодії – найбільш сильні конкурентні переваги території з'являються при поєднанні фірм різних галузей, які взаємно сприяють росту конкурентоспроможності один одного, в кластери. Важливою відмінною рисою кластера є його інноваційна орієнтація, що виявляється у швидкому освоєнні новітніх видів техніки і технології виробництва з подальшим виходом на нові ринки;

5) принцип ефективності – впровадження інновацій на рівні територіальних економічних систем повинне бути спрямоване на отримання економічного, соціального, екологічного, науко-технічного та інших ефектів.

До основних елементів економіко-організаційних важелів інноваційного розвитку відносять інструменти, засоби забезпечення та форми інноваційного розвитку (рис.3). Автор підсумовує, що фундаментом формування економіко-організаційних важелів інноваційного розвитку економіки країни є системний і інституційний підходи, які проявляються в скоординованій співпраці для досягнення інноваційних цілей.

Необхідно зазначити, що відносини в даній системі представлені у форматі державно-приватного партнерства. Підприємницькі структури перебувають у взаємовідносинах, в першу чергу, з державними інституціями, фінансово-кредитними, науковими установами, інвесторами, поставальниками, збутовими закладами, активно співпрацюючи для досягнення спільної мети ініціативного розвитку інноваційної діяльності країни (рис. 4.).

Рисунок 3. Елементи економіко-організаційних важелів інноваційного розвитку

Джерело: розробка автора

Головною метою державної інноваційної політики в Україні є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих

технологій, виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції [2].

Держава як регулятор підприємницької діяльності формулює пріоритети в сфері інноваційного розвитку економіки країни, легалізує інституційне, економічне й організаційне підґрунтя державного регулювання розвитку ринку

Рисунок 4. Економіко-організаційні важелі активізації державою інноваційного розвитку економіки

Джерело: розробка автора

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

наукомісткої продукції, диктує умови функціонування існуючого інтелектуального та наукового потенціалу країни, забезпечує їхнє процвітання через систему фінансових, кредитних та податкових важелів, а також генерує організаційні правила інформаційного та ресурсного забез-

печення для результативної інноваційної діяльності економіки країни.

З вищесказаного автор робить висновок, що роль та значення економіко–організаційних важелів державного регулювання інноваційного типу розвитку господарської системи сприяє

Таблиця 2. Економіко–організаційні важелі державного регулювання інноваційного розвитку економіки країни

Вид	Характеристика
Економічні	
Пільгове оподаткування та Кредитування	Виключення з оподаткованої бази повністю або частково тієї частини отриманого бізнесом доходу, яка йде на інвестиції в технологічний розвиток, тобто встановлення для наукоємного бізнесу, який володіє науково–експериментальною базою, такого порядку оподаткування основних фондів, землекористування і т.д., який дозволить направляти додаткові фінансові ресурси в інвестиції на НДДКР, на технічне переозброєння, підтримуючи тим самим конкурентоспроможність створених ними проектів, продукції, послуг на внутрішньому і зовнішньому ринках
2. Бюджетні дотації	Надання цільових бюджетних дотацій підприємству, що здійснює перспективні розробки і виробництво наукоємної продукції для державних потреб
3. Митне регулювання (митні преференції)	Митний захист внутрішнього ринку для підприємств, які здатні на якісно новій основі заповнити внутрішній ринок високотехнологічною продукцією свого виробництва; зниження митних зборів (або звільнення від них) на ввезене високотехнологічне обладнання, яке не виробляється в нашій країні, але необхідне для інноваційної модернізації країни
4. Ефективна амортизаційна політика	Віднесення прискорених амортизаційних відрахувань на фінансові результати діяльності наукоємного–бізнесу з відповідним зменшенням оподаткованого прибутку; посилення контролю та санкцій за нецільове використання амортизаційних коштів
5. Нормативно–правове регулювання та адміністрування	Введення в дію проекту Закону України «Про венчурні фонди інноваційного розвитку», який надасть нові можливості для розвитку венчурного інвестування, більш широкого залучення інвестицій в економіку країни та впровадження інноваційних проектів в Україні
6. Патентно–ліцензійна діяльність з метою поширення нововведень	Передача ліцензій на нові розробки «у борг», на умовах відшкодування витрат з їх майбутнього прибутку або найінших взаємовигідних умовах; розвиток мережі організацій технологічного ліцензування, яка обслуговує підприємства з метою передачі результатів їх досліджень і розробок у різні галузі економіки країни
7. Стимулювання та закріплення висококваліфікованих кадрів	Перепідготовка, навчання та залучення молодих фахівців для роботи з новими технологіями
8. Страхування ризиків інноваційної діяльності підприємств	Включення у вартість інноваційних проектів страхових внесків як плати за ризики реалізації; надання державних гарантій підприємствам, що здійснюють інноваційну діяльність
Організаційні	
1. Організація та стимулювання ефективної інноваційної діяльності на макро–, мезо– та мікрорівнях	Інтенсифікація інноваційного розвитку шляхом формування інтегрованих структур бізнесу, створення інноваційної інфраструктури та взаємодії у форматі державно–приватного партнерства
2. Ресурсне та кадрове забезпечення	Організація трансферу технологій на мікро– та мезорівнях
3. Організаційно–консультаційна підтримка конкурентоспроможності інноваційних підприємств	Стимулювання процесів кластеризації на базі використання сучасних організаційних форм підтримки (університетські науково–дослідні центри, технопарки, технополіси, венчурні підприємства, державно–приватні партнерства)

Джерело: розробка автора

зміцненню єдиного внутрішнього ринку, усуненню адміністративних бар'єрів, підвищенню рівня економічного обґрунтування рішень у сфері регулювання інноваційного типу економіки (табл.2).

Система державного регулювання інноваційного розвитку економіки країни повинна реалізовуватись за допомогою комплексу важелів, що включають адресну підтримку державою пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; створення сприятливого економічно–інвестиційного клімату, що підсилює зацікавленість у впровадженні науково–технічних досягнень та приплив інвестицій в інноваційний сектор країни.

Аналіз наукових підходів до визначення економіко–організаційних важелів регуляторної політики інноваційного розвитку підтвердив, що й досі домінує односторонній підхід до економічного трактування змісту даного твердження. Поняття економіко–організаційних важелів регуляторної політики інноваційного розвитку також має включати таку складову, яка характеризує внутрішній інноваційний потенціал на макро–, мезо– та мікрорівнях, здійснення цілеспрямованої діяльності із залучення ресурсів із подальшим їх раціональним використанням для інноваційного розвитку з урахуванням впливу мінливого зовнішнього середовища.

Висновки

Автором запропоновано власне визначення поняття «економіко–організаційні важелі регуляторної політики інноваційного розвитку», яке, на відміну від інших визначень, трактується як система об'єктивно зумовлених принципів, організаційно–управлінських алгоритмів, методів та інструментів, на базі яких формуються стратегічні і тактичні необхідні регуляторні дії в межах політики інноваційного розвитку на макро–, мезо– та мікрорівнях.

Таким чином, економіко–організаційні важелі регуляторної політики відіграють важливе значення для вирішення макроекономічних проблем соціально–економічного розвитку держави. Зокрема, державна регуляторна політика є важливим інструментом покращання бізнес–клімату в країні, тобто вона впливає на формування комплексу умов і сил зовнішнього характеру, які, у свою чергу, впливають на показники економічної діяльності суб'єктів ринкових відносин. Економіко–організаційні важелі регуляторної політики сприяють зміцненню єдиного внутрішнього ринку, усуненню адміністративних бар'єрів, підви-

щенню рівня економічного обґрунтування рішень у сфері державного регулювання економіки.

Список використаних джерел

1. Абалкин Л. И. Хозяйственный механизм общественных формаций : [Текст] / Л. И. Абалкин. — М. : Мысль, 1986. — 269 с.
2. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : [моногр.] / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. — К. : КНЕУ, 2003. — 394 с.
3. Аралбаева Ф. З. Механизм управления социально–экономическим развитием территориально–хозяйственных подсистем в региональной экономике : дис. ... докт. экон. наук : [Текст] / Ф. З. Аралбаева. — Оренбург, 2008. — 335 с.
4. Бачурин А. В. Планово–экономические методы управления : [Текст] / А. В. Бачурин. — 2–е изд., перераб. и доп. — М. : Экономика, 1977. — 415 с.
5. Бунич П. Г. Хозяйственный механизм управления социалистической экономикой : [Текст] / П. Г. Бунич. — М. : Экономика, 1984. — 305 с.
6. Гальчинский А. Становление инвестиционной модели экономического роста Украины : [Текст] / А. Гальчинский, С. Левочкин // Экономика Украины. — 2004. — № 6. — С. 4–11.
7. Деревянко О. Организационно–экономический механизм планирования бизнес–процессов предпринимательских структур : [Текст] : дис... канд. экон. наук / О. Деревянко. — СПб., 2004. — 156 с.
8. Кушлин В. И. Траектории экономических трансформаций : [Текст] / В. И. Кушлин. — М. : Экономика, 2004. — 310 с.
9. Менеджмент корпорации и корпоративное управление : [Текст] / А. Н. Асаул, В. И. Павлов, Ф. И. Бескирь, О. А. Мышко ; [под общ. ред. А. Н. Асаула]. — СПб. : Гуманистика, 2006. — 328 с.
10. Мигунова Г. С. Инновационное развитие – основа укрепления экономики Центрального федерального округа : [Текст] / Г. С. Мигунова. — Режим доступа : <http://new.volsu.ru/struct/general/services/publish/vestniki/lastmagazine/ser-10-innovative-activity-vyp-7-2012.Miguнова.pdf> (дата обращения: 08.04.2013).
11. Міжнародні стратегії економічного розвитку : [навч. посіб.] / Ю. Г. Козак, Ю. І. Єхануров, В. В. Ковалевський та ін. ; [за ред. Ю. Г. Козака та ін.]. — К. : Центр навч. літ., 2005. — 353 с.
12. Моделі ендогенного зростання економіки України : [Текст] / [за ред. М. І. Скрипченко]. — К. : Ін–т екон. та прогноз., 2007. — 576 с.
13. Николаева Т. П. Инновационный характер экономической структуры в постиндустриальном об-

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

ществе : [Текст] / Т. П. Николаева // Инновации. — 2001. — № 9–10. — С. 34–40.

14. Новый экономический словарь : [Текст] / [под ред. А. И. Азрилияна]. — М. : Институт новой экономики, 2009. — 1088 с.

15. Попович О. С. Науково–технологічна та інноваційна політика: основні механізми формування та реалізації : [Текст] / О. С. Попович ; [під ред. Б. А. Малицького]. — К. : Фенікс, 2005. — 226 с.

16. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері : Розпорядження Кабінету Міністрів України 10.09.2012 № 691–р : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

17. Ребгун Э. К. Системная несостоятельность в промышленности : [моногр.] / Э. К. Ребгун. — М. : Юнити–Дана, 2004. — 200 с.

18. Рой О. М. Исследования социально–экономических и политических процессов : [Текст] / О. М. Рой. — СПб. : Питер, 2004. — 364 с.

19. Сармантаев К. Организационно–экономический механизм эффективного развития сельских территорий (на материалах Карагандинской области) : [Текст] : дис... канд. экон. наук / К. Сармантаев. — Алматы, 2010. — 145 с.

20. Экономический словарь : [Текст] / [Е. Г. Багудина и др.] ; [под ред. А. И. Архипова]. — М. : Проспект, 2009. — 624 с.